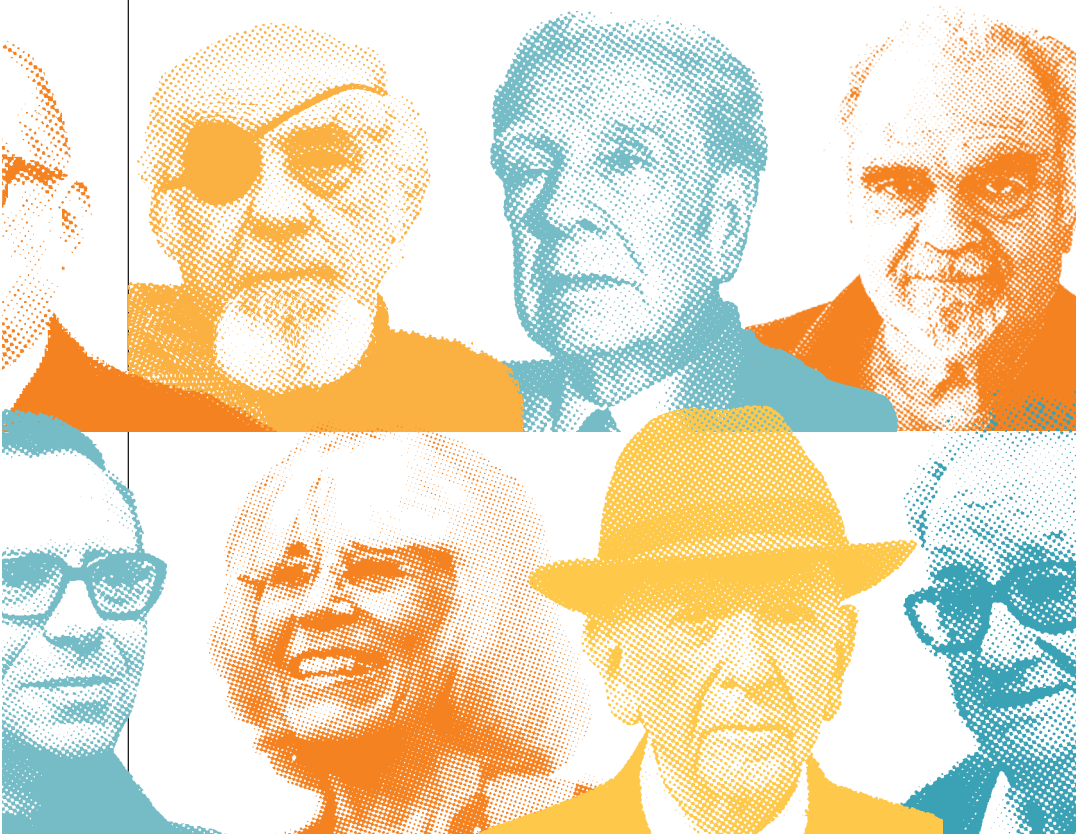

Pòrtic

Oriol Pi de Cabanyes

Estels que encara fan llum

Un àlbum de retrats

Oriol Pi de Cabanyes

Estels que encara fan llum

Un àlbum de retrats

Pòrtic

Primera edició: maig del 2021

© Oriol Pi de Cabanyes, 2021

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-496-1

Dipòsit legal: B.5.698-2021

Fotocomposició: Realització Planeta

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

TAULA

Presentació	11
Primera (i última) imatge de Rafael Alberti	17
Amb el pare Agustí Altisent, a Poblet	25
Amb Knut Ahnlund, secretari del Comitè Nobel de l'Acadèmia Sueca	28
Tres hores amb el pare Batllori	38
Amb Pepín Bello, evocant Lorca i Dalí	45
Imatge fugaç de J. L. Borges	48
Dos moments amb Joan Brossa	52
Maria Aurèlia Capmany en la penombra del Liceu	57
Crònica (vagament caldersiana) de l'agonia i vetlla de Pere Calders	60
Instantània de Català-Roca	71
Amb Anil Dhingra, el món del Ganges	75
Amb mossèn Dalmau, retornat de la mort	78
Salvador Espriu: «La gent vol la fi del món...»	82
Vicent Andrés Estellés, entre Eros i Tàntos	86
Amb el pintor Josep Guinovart: «L'art comença sempre de zero»	89

A l'Havana, amb Marta Harnecker	95
Manuel Ibáñez Escofet, mestre de periodistes	101
Una conversa amb l'abat Cassià, a Montserrat, just després de la tancada d'intel·lectuals	110
Amb René Llech-Walter, vell tradicionalista rossellonès	122
Amb Josep M. Llopart a la presó Model	125
Un whisky amb Néstor Luján	128
Amb el senyor Marcó, «jueu» de Palafrugell	134
Amb Edgar Morin, pensador de la complexitat	140
Imatge de Raimon Panikkar, predicant, a Taverdet	143
Tríptic d'Octavio Paz: a la Barcelona del 92 i evocat a l'Índia pel seu intèrpret tàmil	146
Una visita a Joan Perucho, mistificador bibliòfil i jutge: «Una sentència és com un axioma matemàtic»	153
Amb Baltasar Porcel en els seus dominis d'Andratx	157
Dues converses amb Ramon N. Prats, tibetòleg: «El budisme tibetà es deteriora a marxes forçades»	173
Jaume Sabaté, el santet del Masroig	182
Amb l'escultor Lluís M. Saumells, místic i apocalíptic	186
Amb Josep M. Subirachs, al seu taller de la Sagrada Família	191
Amb Arthur Terry, parlant de Joan Maragall	199
Amb Tísner, de Quanaxhuata a Quetzalcóatl	202
A Agramunt, amb Guillem Viladot	207
Amb Pierre Vilar, a París: «La Història no és una contestació a preguntes: són preguntes...»	214

PRIMERA (I ÚLTIMA) IMATGE DE
RAFAEL ALBERTI

L'havien ingressat d'urgència ja diverses vegades. «Los médicos que han examinado sus constantes aseguran que puede vivir tranquilamente hasta los cien...», ens havia dit feia poc Gonzalo Santonja, recent Premio Nacional de Literatura.

—Rafael es como un leopardo: se pega al terreno. No come: devora. Nunca fumó. Nunca se le ha visto ni piripi, a pesar de que su padre y su tío fueron del mundo del vino... Duerme nueve horas seguidas. El secreto de su longevidad es que no se deja afectar por lo que le rodea: tiene una gran facilidad, Rafael, para desconectar y evadirse...

Per anar-lo a veure, hem volat a trenta-tres mil peus, per la ruta estàndard. Després hem llogat un cotxe al mateix aeroport de Sevilla. Fins a Cadis, quina meravella de paisatge!: les ondulacions de verd dels sembrats, l'absència d'arbres, els tamarius dels marges, les maresmes...

De tant en tant, sobre els turons, la tanca blanquíssima d'un *cortijo* sembla imposar-se amb aires de tragèdia. Però no: avui aquesta Andalusia de la passió i del crit se'm transforma en una Andalusia inèdita: acabada de rentar per la pluja, primaveral, tendra i amable. I fa prou vent, i el sol és prou lluny, perquè el cel, absolutament despoblat, es reflec-

teixi en les aigües estancades de les salines i acabi sent molt més brillant aquí baix que allà dalt.

A El Puerto de Santa María, els ocres que fistonegen les façanes em duen el record d'Aranjuez, els torrats de les vil·les de la Toscana, l'alegria oriental del safrà...

A la casa-museu Alberti, al centre d'El Puerto, ens rep María Asunción Mateo, la seva dona, que vesteix, molt elegant, una jaqueta d'un roig cirera.

—Ahir va estar tot el matí ploguent —diu en valencià—. I per la mar hi havia ones de huit i deu metres. Hem estat dos dies incomunicats amb Àfrica...

Molt més jove que el poeta, María Asunción és una dona de mitjana edat, vistosa, de formes curvilínies. És curiós com a aquesta valenciana, professora de literatura, se li pot trobar una certa retirada a María Teresa León, la mateixa cara de lluna de María Teresa León, la primera consort del poeta, que també escrivia versos.

—És un home del Renaixement —proclama, com si ja estiguéssim en un museu.

Corre el febreret boig, un vent fresc de llevant. Al segon pis d'aquesta casa del centre del poble, que l'oficialitat ha dedicat a la perpètua memòria del pròcer, visitem la biblioteca. Gonzalo Santonja ens mostra diverses edicions de *cancioneros* castellans antics amb subratllats i notes manuscrites al marge d'Alberti.

A continuació ens conviden a seure al voltant d'una taula transparent, de vidre, i el *camarada* Marcos Ana, amb aspecte de frare bondadós i probablement gastrític, va portant de la caixa forta els grans llibres d'Alberti, amb dibuixos i litografies de Miró, Tàpies, Picasso...

Silent i reverencial, Marcos Ana, que va penar tantíssims anys en les presons franquistes, en va passant les pàgines, les mans enguantades i blanques, amb tanta cura com si consagrés.

Alberti va començar volent ser pintor i home de teatre, com García Lorca. Però s'ha consagrat com a poeta. Admirem ara les seves *liricografias*, com ell anomena aquests versos escrits, o pintats, a mà, amb una cal·ligrafia de colors vius. Les seves lletres plenes de color són inconfusibles, allargades com dents de serra, o deformades com en els miralls còncaus del Callejón del Gato de *Luces de Bohemia*.

Dinem a L'Albahaca: un *fino* acompanyant les meduses, que aquí anomenen *ortiguitas*, i les *tortillitas de camarón* i el llenguado *al estero*. Després, caminant, passem per davant del pati on Ferran VII va abolir la Constitució per segona vegada (el 1823), i també per davant de la immensa mola neoclassificant del col·legi dels jesuïtes, d'on Alberti assegura que va ser expulsat per haver escrit una carta d'amor a una nena.

De camí cap a la urbanització Las Viñas, ens aturem a veure el mar, la mar, la platja en forma de mitja lluna, la rada portentosa de Cadis, *la tacita de plata...* Bufa suaument el llevant. Ben amunt, en formació triangular, travessen uns ànecs.

El poeta va voler que la casa que li va cedir a perpetuïtat el municipi d'El Puerto de Santa María d'ençà que va tornar de l'exili es digués Ora Marítima en homenatge a l'obra d'aquest mateix títol on Aviè, poeta i geògraf llatí del segle IV, descriu la costa mediterrània de la península Ibèrica. D'altra banda, Ora Marítima és també el nom que Alberti va donar al lloc de la seva nostàlgia en un llibre que Losada va publicar el 1953, quan vivia exiliat a la República Argentina.

En aquest antic pinar de Valdelagrana, Alberti hi té situat, míticament, el seu paradís perdut. Quan era noi s'hi escapava... Així ho evoca a *La arboleda perdida*, el seu llibre de records:

Todo era allí como un recuerdo: los pájaros rondando alrededor de árboles ya idos, furiosos por cantar sobre ramas pretéri-

tas; el viento, trajinando de una retama a otra, pidiendo largamente copas verdes y altas que agitar para sentirse sonoro; las bocas, las manos y las frentes, buscando dónde sombreadarse de frescura, de amoroso descanso. Todo sonaba allí a pasado, a viejo bosque sucedido. Hasta la luz caía como una memoria de la luz, y nuestros juegos infantiles, durante las rabonas escolares, también sonaban a perdidos en aquella arboleda.

Allí on aleshores ell trobava els grans llangardaixos, avui hi ha una urbanització. I la seva Ora Marítima d'ara és un xalet d'una sola planta, amb grans vidrieres, envoltat de gespa i palmeres i amb una piscina en forma de ronyó. Més que mediterrània, sembla una casa de Florida, o de Califòrnia: ben allunyada de la idea d'*hortus conclusus* o claustre, de la idea de pati, tan andalusa, o magribina. Però aquest espai obert, aquest espai que no té res de recòndit, res d'íntim ni de concentrat, ¿no és l'espai que s'acorda millor amb l'ànim bellugadís, amb la proverbial efervescència verbal del poeta?

—Alberti és un sagitari de manual —diu Pepe Corredor-Matheos, amb la seva lacònica intel·ligència. Està ben vist: aquest home ha estat, efectivament, un grandíssim cul d'en Jaumet. Ha mogut molt els braços, ha fet moltes ganyotes, ha declamat com un posseït, no ha parat mai d'actuar.

Va néixer, doncs, Alberti sota Sagitari, que és el mateix signe de Franco: el signe del toro i de la tragèdia d'Espanya... Els sagitaris, a diferència dels taures, són gent que necessiten l'activitat externa com el pa que mengem. Són gent de moviment, els sagitaris, que fan de molt mal estar en presó. Astro lògicament, Alberti no podia ser altra cosa que un home de teatre, sempre afamat d'escenari, sempre amb la consciència d'estar representant el seu personatge: el poeta.

Va ser un gran xerraire, Rafael Alberti. I avui, ai!, ja no té

cap conversa. Ens rep assegut a taula, adust, enterc, perdut en un llarg silenci. Sembla un Buda, un bust immòbil de senador romà que ens observa amb uns ulls profunds i transparents, sereníssims... Ignora que és dissabte, i que és Carnaval, i que les màscares ja es donen a la *chirigota* pels carrerons d'El Puerto de Santa María, el magma de les dècimes i altres rimes populars, el bany d'oralitat tan típicament andalús d'on ell ha emergit com a poeta.

Avui coincideixen a El Puerto de Santa María un penal ple de reclusos fins a la bandera i un atur del trenta-cinc per cent. Però és Carnaval, i els carros desfilen a vessar de joves que es riuen del mort i de qui el vetlla cantant al compàs de tres per quatre. Cada cor de comparses té el seu lletrista, i al qui fa els solos li diuen *el octavilla*.

A Rafael Alberti li ha agradat sempre tota aquesta gresca. Per això sol vestir, dic jo, aquestes exuberants camises filipines, o hawaianes, amb molt de florejat i molta coloraina. Quan va retornar de l'exili sembla que fins i tot es va disfressar de mariner, a ratlles, qui sap si perquè ja aleshores se sentia presoner del seu particular paradís perdut... De fet, prové, com Federico, d'aquesta densitat andalusa, tan mediterrània: d'un món on la gent viu tot el dia al carrer, en sobreactuació contínua. I és en aquest món gesticulant, en aquest món on l'acudit ofega el que és tràgic, on Alberti s'ha concebut a ell mateix com a personatge.

Podria dir-se que Alberti té quelcom d'ànima torera. La qual, a més a més del menyspreu a la mort i tot això, representa la necessitat d'estar permanentment en el centre de tot, de captar sense descans l'atenció del respectable. També van tenir bastant d'ànima torera Picasso i García Lorca, que tal vegada haurien pogut convertir-se en líders i es van quedar sobretot en ídols... als quals es venerava perquè apareixien

als ulls i a les orelles de la gent com a vives encarnacions de l'ànima del poble.

Just abans-d'ahir, José María Aznar va venir a fer-se amb Alberti la seva tan comentada *photo opportunity* d'abans de les eleccions. Però ell, l'antic exiliat, el comunista, el diputat constituent de 1977, l'home-símbol de l'Andalusia jornalera, ¿sabia ben bé què representava tota aquella comèdia?

Alberti vesteix camisa de ratlla blava gruixuda i jersei de coll d'espiga, granat. I, per sobre de tot, una armilla negra, de buata, que el perfila d'esgrimista més que no pas el blindat del fred.

Ens el mirem, com qui es troba davant d'un mite humà, massa humà, mentre berena, amb un aire absent: un iogurt rosa i quatre llesques de pa torrat amb melmelada i mantega.

Més que en la seva poderosa mandíbula, més que en els seus ulls ja amb bosses, més que en la seva papada taurina, el seu capteniment es manifesta en la boca de llavis fins i en aquestes dents tan ben arrengrerades que se li veuen mentre recita, amb una extrema gravetat sonora, el poema *Yo soy aquel* de Rubén Darío.

Yo soy aquel que ayer no más decía
el verso azul y la canción profana,
en cuya noche un ruiseñor había
que era alondra de luz por la mañana.

El dueño fui de mi jardín de sueño,
lleno de rosas y de cisnes vagos;
el dueño de las tórtolas, el dueño
de góndolas y liras en los lagos;

y muy siglo diez y ocho, y muy antiguo
y muy moderno...

Aquest home ha tingut molt de demiürg. Ha creat illusió, i entusiasme, per mitjà de la paraula. L'ha carregada de sensacions i de força plàstica. I és que ja en els primers temps del seu exili va ser locutor de ràdio, i abans home de míting. Ara, mentre recita, viu en els seus versos, amb una gravetat quasi hipnòtica.

I, mentrestant, Cocorico, el lloro, procura cridar l'atenció repetint «¡Qué rico, qué rico!»... o xiulant les primeres notes de *La Marsellesa*... Al seu torn, també busquen alguna recompensa afectiva Linda, la gossa de pèl llarg, i Leopoldo, el gat, que de vegades té atacs de malenconia i s'enfila dalt la teulada (i, com que no en sap baixar, s'hi pot estar dies i dies).

La casa és plena de retrats fotogràfics amb ombres en blanc i negre. S'apaga la tarda entre llums violàcies. Alberti respira tot ell un to com declamatori, greu, impostat. I, tot i que avui no exhibeix les camises florejadades del seu personatge de sempre, encara pentina la seva habitual mitja corona de cabells llargs al clatell, la perruca làcia i blanquíssima.

—El mar, la mar, sólo la mar... —arrenca de cop, solemne. I recita emfàtic, de cap a peus, el seu propi poema. Gran sentit de la teatralitat, prodigiosa memòria! Va dient els versos l'un rere l'altre, com qui es força a una gimnàstica mental per una pura estratègia de supervivència—: Si mi voz muriera en tierra, llevadla al nivel del mar. Y dejadla en la ribera, y nombradla capitana de un blanco bajel de vela...

Però, un cop acabada la peça, el poeta s'ensopeix novament i ens mira amb uns ulls que semblen mirar, astorats, des d'una altra banda, molt enllà d'aquí.

Quan Alberti s'endormisca pensem que se'n va de puntetes cap al somni profund... Però no: hi és i no hi és..., tot i que, de fet, només reacciona. I assenteix —«sí, sí...»— amb una veu que sembla una ressonància de lluny, cavernosa.

María Asunción el sacseja de nou i, com si se li hagués activat de cop un ressort automàtic, ell finalment engega i recita a petició seva, amb veu campanuda, el sonet de Góngora *A las damas de la Corte, pidiéndoles favor para los galanes andaluces*:

Hermosas damas, si la pasión ciega
que os arma de desdén no os arma de ira,
¿quién con piedad al andaluz no mira
y quién al andaluz su favor niega?

Rafael Alberti, gran poeta, mite vivent, és avui (com a ésser humà vull dir, no com a poeta, que perdurarà en la veu de tots els qui vindran) un home completament presoner de la seva pròpia memòria del verb: un home que s'agafa a la vida pel tènue fil de la paraula.

[17 de febrer de 1996]